

Jiří Januška (editor)

KAROLINUM

ČESKO-MAĎARSKÉ OB(Z)ORY

Kapitoly z dějin česko-maďarských univerzitních vztahů

606

Dne 21. ledna.

Vypsání konkursu

na obsazení učitelské stolice uherského jazyka na u-
niversitě Pražské.

Jeho c. k. apoštolské Veličenstvo ráčil nejvyš-
ším rozhodnutím ode dne 26. listopadu 1853 nejmilo-
stivěji povolití zřízení učitelské stolice uherského ja-
zyka na universitě Pražské.

Na obsazení učitelského místa uherského jazyka
na jmenované universitě, s nímžto spojeno jest stá-
lého služného ročně šest set zlatých (600 zl.) k. m.
otvírá se tímto podlé vynesení c. k. ministerstva o-
světy ode dne 3. prosince 1853, číslo 12599—1480
konkurs.

Ti, kdo hodlají ucházeti se o propůjčení jme-
nované učitelské stolice, mají své žádosti zhotovené
k c. k. ministerstvu osvěty podati nejdéle do 1. unora
1854 k c. k. místodržitelenskému oddělení do Budína, a
opatřiti je potřebnými přílohami a úplným proukázá-
ním se o věku, náboženství, stavu, o odbytých stu-
diích (nejméně potřebí jest vysvědčení o odbytých
studiích bývalé filosofie aneb o zkoušce maturitní s
dobrým prospěchem odbyté), pak o posavadním snad

Česko-maďarské ob(z)ory:
Kapitoly z dějin česko-maďarských univerzitních vztahů

Jiří Januška (editor)

Recenzenti:

prof. Dr. hab.Csaba Gy. Kiss

Dr. Gábor Benedek, CSc.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Redakce Lenka Ščerbaničová

Grafická úprava Kateřina Řezáčová

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2018

© Jiří Januška, ed., 2018

Tato kniha vznikla v rámci Programu rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově č. 12
*Historie v interdisciplinární perspektivě, program Formování a vývoj národních identit
ve středoevropském prostoru 19. a 20. století.*

ISBN 978-80-246-3355-8

ISBN 978-80-246-3386-2 (online : pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2019

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

*Daně Gálové, Józsefu Juhászovi, Ludmile Hankó-Břízové,
Juliu Bredárovi a Evě Rákosové
in memoriam*

OBSAH

Předmluva (<i>Michal Stehlík</i>)	11
Úvodem	13
Proměnlivé role Mezinárodní společnosti pro hungarologii (<i>István Monok</i>)	19
I. Dějiny české univerzitní hungaristiky	25
Dějiny výuky maďarštiny a maďarské filologie na českých univerzitách (<i>Jiří Januška</i>)	27
Menšinová vysokoškolská výuka jako politická otázka – maďarské požadavky v Československu 1918–1938 (<i>Andrej Tóth</i>)	66
Život a dílo prvního „tvůrce“ české hungarologie Františka Brábka (<i>Marcella Husová</i>)	76
Několik poznámek ke korespondenci Pavla Bujnáka a Alberta Pražáka (<i>Marta Pató</i>)	83
Esej jako metoda? Obrysy literárněteoretického konceptu Petra Rákose (<i>Evžen Gál</i>)	91
Hungaristika v životním díle Josefa Macůrka (<i>Marta Romportlová</i>)	97
Richard Pražák – hungarista a Středoevropan (<i>Vladimír Goněc</i>)	100
Pražská univerzitní hungaristika a její role v oblasti překladů maďarské beletrie (<i>Simona Kolmanová</i>)	105
II. Dějiny maďarské univerzitní bohemistiky	115
Budapešťská bohemistika včera a dnes (<i>Veronika Heé</i>)	117
Bohemistika na univerzitě v Szegedu (Segedíně) (<i>Mihály Kocsis – Marta Pató</i>)	127
Byla jednou jedna bohemistika... 20 let existence bohemistiky na Katolické univerzitě Pétera Pázmánye v Piliscsabě (<i>Andor Mészáros</i>)	132
III. Maďarští (uherští) studenti na českých univerzitách	137
Uherští studenti na pražských univerzitách (od počátku do roku 1918) (<i>Andor Mészáros</i>)	139
Historie Studentského kroužku Endre Adyho a jeho vztah k pražské univerzitní hungaristice (<i>Tihamér Lacza</i>)	146
Studentský klub Ference Kazinczyho v Brně v minulosti a současnosti (<i>Tünde Ambrus</i>)	150
IV. Miscellanea z česko-maďarských vztahů neuniverzitních	157
Česko(slovensko)-maďarské politické vztahy v 19. a 20. století (stručný přehled) (<i>Eva Irmanová</i>)	159
Juraj Ribay, Ferenc Széchényi a založení Uherské zemské (dnešní Národní Széchényiho) knihovny roku 1802 (<i>Eszter Deák</i>)	167
Zájem maďarské literární komparistiky o střední Evropu (historicko-metodologické zamyšlení) (<i>Tamás Berkes</i>)	177

Maďarština pro Čechy. Několik poznámek o specifických rysech gramatické struktury a o slovní zásobě maďarštiny (<i>Angelika Schreierová</i>)	182
Jak čeští mluvčí vyslovují maďarská vlastní jména? (výsledky první fáze výzkumu) (<i>Lucie Jílková</i>)	190
Slovanská jména v dnešním maďarském repertoáru křestních jmen (<i>Erszébet Fercsik</i>)	198
V. Biograficko-bibliografické medailonky pedagogů české univerzitní hungaristiky	213
Úvodní poznámka	215
Josef Blaskovics	216
František Brábek	217
Julius Bredár	227
Pavel Bujnák	228
Eszter Deák	231
Evžen Gál	233
Simona Kolmanová	236
Josef Macůrek	241
Jan Mészáros	243
Karel Mráz	245
Ágnes Mrlíková	245
Jan Pecháček	245
Robert Pejša	246
Richard Pražák	247
Petr Rákos	249
Mansvet Riedl	251
Marta Romportlová	258
Angelika Schreierová	263
Vladimír Skalička	263
VI. Vzpomínky na pražský a brněnský univerzitní obor maďarština	267
Ze vzpomínek na studium hungaristiky (<i>Miloslava Knappová</i>)	269
Obraz oboru maďarština z pohledu studenta, a dále učitele (<i>Jan Mészáros</i>)	270
Poděkování oboru maďarština aneb Jak mě pan docent Rákos zlaneřil pro vědu (<i>György Magyar</i>)	273
Vzpomínání na pražské studium v 70. letech (<i>Angelika Schreierová</i>)	275
Když se řekne vůle... Subjektivní vzpomínka na prof. Petra Rákose (<i>Robert Svoboda</i>)	276
Vzpomínky na mé lektorské působení na FF UK (<i>Veronika Heé</i>)	277
Vzdělanost a slušnost (<i>Dana †2015 a Evžen Gálovi</i>)	280
Prozpíváný semestr (<i>Lucie Jílková</i>)	283
Assez d'eau! aneb Dvacet uherských let (<i>Tomáš Vašut</i>)	284
Pět krásných let na pražském oboru maďarština (<i>Vilma Eöry</i>)	286
Vzpomínky na pražský obor maďarština (<i>Ferenc Bíró</i>)	287
Brno 1987–1995 (<i>Eszter Deák</i>)	289
S Kazinczym pod Špilberkem: vzpomínky na brněnskou hungaristiku (<i>Attila Kovács</i>)	291
VII. Texty a dokumenty	293
František Brábek: Z mých vzpomínek	295
Josef Macůrek: Úvahy o mé vědecké činnosti a vědeckých pracích (úryvky)	303
Petr Rákos: Emigrovat	308
Petr Rákos: Multilaterální přístup: odhalení pseudospecifik a nedorozumění	310
Richard Pražák: Stručné dějiny české hungaristiky jako vědecké disciplíny od nejstarších dob do roku 1945	318
Gábor Rudnai: U Radnice	348
Dva dobové příležitostné texty o studiu oboru maďarština (<i>Amicus Revue</i> , 1994)	349
Žádost pražské univerzity o zřízení učitelské stolice maďarského jazyka (1853)	355
Povolení císaře Františka Josefa ke zřízení stolice maďarštiny na pražské univerzitě (1853)	356
Policejní zpráva o pobytu Mansveta Riedla v Pešti (1861)	357

Stanovy semináře pro maďarskou filologii (Praha 1930)	359
Výměna dopisů mezi Václavem Vondrákem a Jánosem Melichem (1922)	360
Roční zprávy lektora češtiny na univerzitě v Szegedu (Segedině) zasílané na ministerstvo školství (2007–2014) (<i>Tomáš Vašut</i>)	363
Seznam lektorských cvičení, přednášek a seminárních cvičení z maďarštiny a maďarské filologie na pražské univerzitě 1854–1939	372
VIII. Obrazová příloha	393
Seznam fotografií – zdroje	411
Seznam autorů	413
Použitá literatura a prameny	415
Rezümé	445
Summary	462
Seznam zkratk	465
Jmenný rejstřík	468

PŘEDMLUVA

Univerzita jako místo otevřené i otevírající

Jubilejní dílo české univerzitní hungaristiky, které máte v rukou, je jen zdánlivě ohlédnutím za životem jednoho jediného oboru – či oborů dvou, vezmeme-li v potaz rovněž maďarskou bohemistiku, jíž se tato kniha také týká. Samotný název díla – *Česko-maďarské ob(z)ory: kapitoly z dějin česko-maďarských univerzitních vztahů* – poměrně přesně vystihuje nejen podstatu textů zde publikovaných, ale především charakter oněch posledních šestnácti dekad, které uplynuly od začátku výuky maďarštiny na českých univerzitách. Je to dílo charakterizující význam a důležitost univerzitního prostředí, dílo ilustrující vývoj vztahů česko-maďarských, dílo obsahující mnohem více nežli život jednoho oboru, jeho akademiků a studentů. Naše vnímání světa velmi často pracuje s jistými samozřejmostmi, které se při bližším pohledu rozpadají do nejistoty. To je dle mého názoru i případ vnímání střední Evropy a našich aktuálních (či někdejších) sousedů, či dokonce národů, se kterými nás pojil společný stát. Jako by zde byla nevyřčená samozřejmost vzájemné znalosti, přičemž náš horizont neznámého se upírá kamsi mnohem dál. Opak je pravdou. Právě česko-maďarský vztah je tak často postihován neznalostí, rozdílností či nepochopením. A uprostřed tohoto, snad by se řeklo, až rozpačitého vztahu, se pohybují jak česká hungaristika a maďarská bohemistika, tak obecně naše vzájemné univerzitní, ale i kulturní vztahy. Jsou nezastupitelným, často téměř jediným pojítkem, které je dobré vnímat a znát. Autoři věnovali tomuto poznání hodně svých znalostí a také energie. Mapují tento vztah, ukazují důležitost otevřené univerzity, naznačují mnohé problémy i vývoj v tak rychle se proměňujících posledních dvou stoletích. Zároveň upozorňují na jistou nezastupitelnost univerzitního prostředí, které vychovává nositele vzájemných vztahů, takže univerzita na tomto příkladu naplňuje svoji roli místa jak otevřeného, tak otevírajícího. Česko-maďarské ob(z)ory jsou také dokladem toho, že se znát i nadále potřebujeme. Pouze zdánlivě totiž podobným výzvám patří jen minulost. Nejaktuálnější dnešek nás přesvědčuje, že další dekády navazující na oněch 160 let mohou přinést mnoho zlomového do životů celých generací. Také proto je nutné uchovat charakter univerzit v co nejotevřenější formě, stejně jako zcela konkrétně rozvíjet i českou hungaristiku a maďarskou bohemistiku.

*doc. PhDr. Michal Stehlík, Ph.D.
historik, v letech 2006–2014
děkan Filozofické fakulty Univerzity Karlovy*

ÚVODEM

1. TEMATICKÉ ZAMĚŘENÍ PUBLIKACE

Tento svazek je reprezentativním a jubilejním dílem české univerzitní hungaristiky. Jubilejním je z toho důvodu, že podnětem k jeho vzniku bylo výročí 160 let od založení první univerzitní katedry maďarštiny na pražské univerzitě, a tudíž na území dnešní České republiky (k tomuto založení došlo v letech 1853–54). Reprezentativním dílem je pak ze dvou důvodů. Zaprvé se z velké části snaží představit právě dějiny tohoto univerzitního oboru, a to po různých stránkách. Zadruhé tvůrci jednotlivých částí této knihy jsou (až na několik málo výjimek) právě pedagogové a/nebo absolventi oboru maďarština (ať už z pražské či z brněnské univerzity) – tudíž tato kniha také reprezentuje jejich badatelskou, popř. překladatelskou práci.

Kromě dějin české univerzitní hungaristiky se ale tento svazek věnuje rovněž dějinám maďarské univerzitní bohemistiky a také tématu přítomnosti maďarských (uherských) studentů na českých univerzitách. Tímto výčtem tematických okruhů je upřesněn titul svazku Kapitoly z dějin česko-maďarských univerzitních vztahů. Vedle uvedených témat je pak kniha doplněna několika studiemi převážně z oblasti česko-maďarských vztahů obecně a také rozsáhlou statí o dějinách české hungaristiky jako badatelské disciplíny.

Ve svém zpracování je tato kolektivní monografie zaměřena na českou čtenářskou obec. Je dílem Katedry středoevropských studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, která je v současnosti jediným vysokoškolským pracovištěm v České republice, kde probíhá hungaristická výuka a výzkum.

2. HUNGARISTIKA – HUNGAROLOGIE

Setkání s odbornou a univerzitní disciplínou, která se zabývá maďarštinou, maďarskou literaturou a kulturou, si vyžaduje jedno terminologické pozastavení. V českém prostředí (ale nejen v něm) je totiž možné setkat se hned se dvěma termíny pro tuto disciplínu: *hungaristika* a *hungarologie*.¹ V maďarském prostředí je však používán pouze termín *hungarológia* (a jeho ekvivalent *magyarságtudomány*),² termín *hungarisztika* je vyloženě okrajový a nepoužívá se.

¹ Okrajově – a spíše ve starších textech – se lze setkat také s termínem *maďaristika*.

² Pojmy *hungarológia* a *magyarságtudomány* mají ve 20. století bohatou historii a o jejich významech bylo vedeno mnoho diskusí. V češtině je zatím přístupný pouze jeden takový diskusní příspěvek k tomuto pojmu: RÁKOS, Petr: Hungarologie: věc a slovo. In: RÁKOS, Petr: *Neúnavná slova*. Praha, Academia 2011, s. 503–512.

Z hlediska maďarštiny je třeba uvést, že zatímco od názvu disciplíny *hungarológia* je vědecký pracovník tohoto oboru *hungarológus*, od *hungarisztika* by to musel být *hungarista*, což ovšem v maďarštině označuje příznivce maďarského nacistického hnutí zejména z období druhé světové války a před ní. Z hlediska češtiny pak lze poukázat na to, že zavedenější termín *hungaristika* je zaprvé analogický s obdobnými českými termíny jako *bohemistika*, *polonistika*, *anglistika*, *hispanistika* atd., zadruhé je analogický s termíny používanými pro tuto disciplínu i v některých jiných zemích (mimo Maďarsko), srov. slovenské *hungaristika*, polské *hungarystyka* atd.; termín *hungarologie* pak v češtině navazuje na maďarské *hungarológia*. V přítomném svazku se čtenář může setkat s oběma zmíněnými termíny. Editor publikace je považuje za synonymní a pro české prostředí preferuje spíše termín *hungaristika*, autoři jednotlivých kapitol pak měli volnost užívat těchto termínů podle vlastního uvážení.

3. OBSAH TOHOTO SVAZKU

Jako první meritorní text celé knihy je zařazena obecná úvaha Istvána Monoka, momentálně spolupředsedy Mezinárodní společnosti pro hungarologii, o proměnlivých rolích této vědecké společnosti, která celosvětově sdružuje univerzitní i neuniverzitní odborníky a se kterou je česká univerzitní hungaristika ve spojení od samého vzniku společnosti v roce 1977 (ostatně v letech 1991–96 předsedal této společnosti právě pražský hungarista Petr Rákos).

Oddíl I. se věnuje *dějinám české univerzitní hungaristiky*. Je uveden kapitolou Jiřího Janušky, která detailně faktograficky popisuje institucionální dějiny výuky maďarštiny a maďarské filologie na českých univerzitách (od samého počátku, tedy od půlky 19. století, dodnes). Druhou kapitolou tohoto oddílu je studie Andreje Tótha pojednávající o politických aspektech univerzitní výuky maďarské filologie v době první Československé republiky. Poté následuje několik kapitol, které se z různých perspektiv snaží přiblížit významné osobnosti dějin oboru: Marcella Husová ve své kapitole podává do této doby nejrozsáhlejší a nejkompexnější portrét života a díla lektora maďarštiny, překladatele a popularizátora maďarské literatury Františka Brábka³ (1848–1926), kapitola Marty Pató o prvním československém profesoru maďarské filologie Pavlu Bujnákov⁴ (1882–1933) věnuje pozornost některým aspektům jeho odborné a univerzitní práce, a to ve světle jeho korespondence s Albertem Pražákem. Kapitola Evžena Gála se zaměřuje na žánr eseje jakožto metodu odborné práce literárního vědce Petra Rákose⁵ (1925–2002), následná stať Marty Romportlové zpracovává hungaristickou stránku mnohostranného životního díla historika Josefa Macúrka⁶ (1901–1992), studie Vladimíra Goňce pak přehledově představuje témata vědecké dráhy historika kultury Richarda Pražáka⁷ (1931–2010). Kapitola Simony Kolmanové se věnuje tématu překladů maďarské literatury do češtiny, na nichž se podílela pražská univerzitní hungaristika.

Oddíl II. prezentuje naopak *dějiny maďarské univerzitní bohemistiky*. Autorkou kapitoly o bohemistice na univerzitě v Budapešti je Veronika Heé, text o bohemistice na univerzitě

³ Pro další informace a literaturu o něm viz medailonek s. 217–227.

⁴ Medailonek s. 228–231.

⁵ Medailonek s. 249–251.

⁶ Medailonek s. 241–243.

⁷ Medailonek s. 247–249.

v Segedínu napsali společně Mihály Kocsis a Marta Pató, historii bohemistiky na katolické univerzitě Pétera Pázmánye (v Piliscsabě) shrnul Andor Mészáros.⁸

Oddíl III. obsahuje studie na téma *maďarští (uherští) studenti na českých univerzitách*. První kapitolou tohoto oddílu je studie Andora Mészárose o uherských studentech na pražské univerzitě od vzniku univerzity do roku 1918. Následuje kapitola o dějinách organizace, jež sdružuje maďarské studenty pražských vysokých škol (Studentský kroužek Endre Adyho),⁹ od Tihaméra Laczy, a kapitola o obdobné organizaci sdružující maďarské studenty brněnských vysokých škol (Studentský klub Ference Kazinczyho) od Tünde Ambrus.

Oddíl IV. pak přináší několik studií z oblasti dějin, literární vědy a jazykovědy, které spadají do okruhu česko-maďarských vztahů neuniverzitních. Eva Irmanová, historička a absolventka oboru maďarština na pražské univerzitě, ve své stati podává přehled česko(slovensko)-maďarských politických vztahů v 19. a 20. století; Eszter Deák, někdejší vyučující oboru maďarština na univerzitě v Brně, se věnuje postavě Juraje Ribayho, jeho vztahu k Ferenci Széchényimu a k založení Uherské zemské knihovny. Kapitola maďarského bohemisty Tamáse Berkese o literární komparatistice středoevropského prostoru je sice psána z perspektivy komparistiky maďarské, ale své metodologické úvahy explicitně vztahuje i k české hungaristice. Poslední tři kapitoly jsou svým zaměřením jazykovědné. Angelika Schreierová, absolventka a pedagožka pražské hungaristiky, seznamuje čtenáře s některými rysy maďarštiny, které ji výrazně odlišují od češtiny; Lucie Jílková, která vystudovala na pražské filozofické fakultě mj. také maďarštinu, prezentuje výsledky svého výzkumu toho, jak Češi vyslovují maďarská vlastní jména; Erzsébet Fercsik, v letech 2010–15 lektorka a hostující pedagožka vyslaná z Maďarska na pražskou univerzitu, pojednává ve své studii o slovanských křesťanských jménech užívaných dnes v maďarštině.

Kromě samotných kapitol ale monografie obsahuje také další materiály. Jsou to na prvním místě biograficko-bibliografické medailonky představitelů české univerzitní hungaristiky (oddíl V.), tedy těch badatelů a vyučujících, kteří se podíleli (a v některých případech nadále podílejí) na fungování hungaristiky na univerzitách v Praze a v Brně. Medailonky obsahují ve strukturované podobě profesní životopisné údaje daného odborníka spolu s přehledem jeho publikační činnosti a s přehledem literatury, která byla napsána o něm. U části z nich se jedná o vůbec první publikované shrnutí podobného typu.

Dále tento svazek přináší vzpomínky některých pamětníků na jejich studentské či pedagogické působení na oboru maďarština na obou zmíněných vysokých školách (oddíl VI.). Vzpomínky sahají nehlouběji do 50. let 20. století, hlavně se však zaměřují na jeho 70., 80. a 90. léta.

Oddíl VII. obsahuje několik textů, jejichž autory jsou představitelé české univerzitní hungaristiky, a přepisy několika dokumentů vážících se k dějinám tohoto oboru. Prvním textem je přetisk vzpomínek Františka Brábka na jeho středoškolská léta, na působení v redakci

⁸ K tématu maďarské univerzitní bohemistiky srov. také RUDÁ, Daniela: Bohemistika v Maďarsku. *Slovo a mysl*, 2005, roč. 2, č. 3, s. 308–314; HAJZER, Lajos: Pět let bohemistiky na katedře slovanské filologie v Pécsi. *Češtinář*, 1996/97, roč. 7, č. 2, s. 52–54. V českém překladu vyšla antologie maďarských bohemistických studií: KISS SZEMÁN, Róbert – MÉSZÁROS, Andor (eds.): *Na úprku před sebou samými. Češi a jejich literatura očima současné maďarské bohemistiky*. Praha, Akropolis 2014.

⁹ Jedná se o nejrozsáhlejší česky psaný text na toto téma. Komplexně zpracoval autor kapitoly tuto otázku ve své maďarskojazyčné knize LACZA, Tihamér: *Szíget a szárazföldön*. Budapest, Pesti Kalligram 2012.

Slovníku naučného, na Joachima Barranda, na Jana Nerudu.¹⁰ Z paměti Josefa Macůrka pak přináší tento svazek přetištění dvou vybraných fragmentů, které se týkají hungaristické stránky jeho bohaté činnosti.¹¹ Následují dva texty Petra Rákose: nejprve krátký text „Emigrovat“, který vznikl v reakci na invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968 a který byl doposud publikován pouze maďarsky;¹² následně český překlad inaugurační přednášky, kterou P. Rákos přednesl při příležitosti svého zvolení externím členem Maďarské akademie věd (i zde se jedná o první publikování tohoto textu v českojazyčné verzi).¹³ Jako další text je zařazena rozsáhlá studie Richarda Pražáka, ve které jsou představeny dějiny české hungaristiky – ovšem nikoliv jako univerzitního oboru, nýbrž jako badatelské disciplíny; jde o přetištění seriálu článků publikovaných v letech 2000–2001.¹⁴ Následuje báseň Gábora Rudnaiho, někdejšího maďarského lektora na Univerzitě Karlově, která poeticky zpracovává momenty společného oběda všech tří tehdejších vyučujících oboru maďarština (i tato báseň vychází v češtině poprvé).¹⁵ Poté jsou zařazeny dva krátké texty přetištěné z časopisu *Amicus* ze srpna 1994, které představují dobové momentky ze života oboru maďarština jak na pražské, tak na brněnské univerzitě.¹⁶ Zbytek oddílu VII. tvoří přepisy (a popř. překlady do češtiny) následujících historických dokumentů: žádost profesorského sboru pražské filozofické fakulty o zřízení stolice maďarského jazyka z 30. 7. 1853; souhlas císaře se zřízením této stolice z 26. 11. 1853;¹⁷ policejní zpráva o prvním učiteli této stolice Mansvetu Riedlovi a jeho pobytu v Pešti z roku 1861, jež se váže k okolnostem zániku stolice;¹⁸ stanovy semináře pro maďarskou filologii, který vznikl na Karlově univerzitě v roce 1930; korespondence z roku 1922 mezi Václavem Vondrákem, toho času rektorem Masarykovy univerzity v Brně, a maďarským slavistou Jánosem Melichem, kterého se univerzita snažila získat na místo profesora maďarské filologie;¹⁹ roční zprávy lektora češtiny na univerzitě v Segedínu za roky 2007–14 Tomáše Vašuta, které doplňují výše zmíněnou kapitolu o segedínské bohemistice.

¹⁰ Jde o přetisk textu BRÁBEK, František: Z mých vzpomínek. (Riegrův Slovník naučný, Jakub Malý, Barrande, Neruda.) *Topičův sborník*, 1919, roč. 7 (1919–1920), č. 1, s. 24–32.

¹¹ Jde o přetisk dvou úryvků ze vzpomínkové knihy MACŮREK, Josef: *Úvahy o mé vědecké činnosti a vědeckých pracích*. Brno, Matice moravská 1998.

¹² RÁKOS, Péter: Emigrální. In: RÁKOS, Péter: *Prágai érzékek*. Bratislava, Kalligram 1995, s. 119–121. Zde přetiskujeme český rukopis zachovaný v písemné pozůstalosti P. Rákose.

¹³ P. Rákos tuto inaugurační přednášku (*székfoglaló*) proslavil 5. 5. 2000 v Budapešti, poté co byl v roce 1998 zvolen externím členem Maďarské akademie věd (MTA). Text této přednášky byl následně zveřejněn ve třech mírně se od sebe lišících verzích. Překlad obsažený v tomto svazku byl pořízen na základě: RÁKOS, Péter: Multilaterális megközelítés: alsajátosságok és félreértések leleplezése. A külföldi felsőfokú magyaroktatás peremhelyzetének némely sajátosságai. In: *Székfoglalók 1995–1998*, VI. kötet. Budapest, Akadémiai Kiadó 2003, s. 1–11.

¹⁴ Pod názvem „Dějiny české hungaristiky“ byl tento seriál otištěn v časopise *Amicus Revue* (Nejstarší období, 2000, roč. 9, č. 1, s. 44–46; Zakladatel české hungaristiky a ugrofinistiky Josef Dobrovský, 2000, roč. 9, č. 2, s. 47–49; František Palacký, znalec uherských dějin, 2000, roč. 9, č. 3, s. 33–39; Dankovský, Dudík, Gindely, 2000, roč. 9, č. 4, s. 43–44; Szende Riedl, 2000, roč. 9, č. 5, s. 47–50; Jazykovědná hungaristika v letech 1848–1918, 2001, roč. 10, č. 1, s. 40–41; Historická hungaristika v letech 1848–1918, 2001, roč. 10, č. 2, s. 37–39; Historická hungaristika v letech 1918–1945, 2001, roč. 10, č. 3, s. 31–34; Literárněvědná, jazykovědná a národopisná hungaristika v letech 1918–1945, 2001, roč. 10, č. 5, s. 38–39).

¹⁵ Jde o přetisk a překlad básně RUDNAI, Gábor: U Radnice. *Dunatükör*, 2008, roč. 7, č. 1–2, február–aprilis, s. 46–47.

¹⁶ Jde o přetisk textů GAL, Evžen: Před přijímacími zkouškami. Momentka z výuky maďarštiny v Ústavu lingvistiky a ugrofinistiky Karlovy university v Praze. *Amicus Revue*, 1994, roč. 3, srpen, s. 25–28; O studiu maďarštiny v Brně. Tamtéž, s. 29–31.

¹⁷ Více o vzniku této stolice na s. 355–357.

¹⁸ Více o těchto událostech na s. 357–359.

¹⁹ Více o okolnostech této korespondence na s. 360–362.

Oddíl uzavírá seznam lektorských cvičení, přednášek a seminárních cvičení z maďarštiny a maďarské filologie vypsanych na pražské univerzitě v letech 1854–1939.

Oddíl VIII. pak představuje fotografickou přílohu sestávající ze 60 snímků, převážně fotografií osobností české univerzitní hungaristiky.

4. DALŠÍ ORGANIZACE PEČUJÍCÍ O ČESKO-MAĎARSKÉ VZTAHY

Přítomná publikace se úžeji tematicky zaměřuje na univerzitní oblast česko-maďarských vztahů. Jelikož však český univerzitní obor maďarština a maďarský univerzitní obor čeština, stejně jako oba spolky maďarských univerzitních studentů v Praze a v Brně, nejsou samozřejmě jedinými institucemi, které aktivně podporují, pěstují a rozvíjejí česko-maďarské a maďarsko-české kulturní a společenské vztahy, bylo by vhodné na tomto místě alespoň velmi stručně zmínit také nejvýznamnější další organizace a iniciativy.

V České republice působí dlouhodobě maďarské kulturní středisko (Maďarský institut, Praha; *Magyar Intézet, Prága*), a to již od roku 1953;²⁰ příslušníky maďarské menšiny v ČR sdružuje od roku 1990 Svaz Maďarů žijících v českých zemích (*Cseh- és Morvaország Magyarok Szövetsége*);²¹ v letech 1992–2007 existoval v Praze AMICUS – Sdružení pro česko-maďarské porozumění a kulturní spolupráci. V Maďarsku pak obdobně působí jako oficiální zástupce české kultury České centrum v Budapešti (*Budapesti Cseh Centrum*) zřízené v roce 1993 (a navazující na činnost československého kulturního střediska fungujícího v Budapešti od roku 1953); a také od léta 1993 Přátelský kruh Bohemia – Spolek maďarských přátel české kultury (*Bohemia Baráti Kör – A cseh kultúra magyarországi barátainak egyesülete*).²²

Několik z právě uvedených organizací také vydává (či vydávalo) periodika dedikovaná oblasti jejich působení v česko-maďarském kulturním a společenském stykání: Svaz Maďarů žijících v českých zemích vydává v Praze od roku 1993 maďarskojazyčný časopis *Prágai Tükör* a v Brně od roku 1995 časopis *Briinni Magyar Futár*, spolek Bohemia od svého vzniku maďarskojazyčný časopis *Bohemia – Folyóirat a cseh kultúra barátainak*; v letech 1992–2005 vycházelo v Praze českojazyčné revue *Amicus*²³ a v období 2003–2007 byl také publikován českojazyčný internetový časopis pro současnou maďarskou literaturu *Soumar* (Současná maďarská revue).

5. PODĚKOVÁNÍ

Tato kolektivní monografie se částečně opírá o materiály příspěvků, které zazněly na konferenci *160 let české univerzitní hungaristiky*, jež se konala 26.–27. listopadu 2013 v Praze. Konferenci uspořádala Katedra středoevropských studií Filozofické fakulty Univerzity

²⁰ Více viz *50 let Maďarského kulturního střediska v Praze*. Praha, Maďarské kulturní středisko 2003.

²¹ Více viz GAL, Evžen (ed.): *Visszaemlékezés*. Praha, Svaz Maďarů žijících v českých zemích 2015.

²² Více viz MOLNÁR, Éva: Szülinapi Kavalkád: 20 éves a Bohémia Baráti Kör. *Bohemia*, 2013. április–2014. március, roč. 21, č. 1–4, s. 12–14.

²³ Poslední sešit vyšel v roce 2005 jako sborník.

Karlovy v Praze ve spolupráci s pražským Maďarským institutem, v jehož prostorách se také konference odehrála. Bohužel nelze na tomto místě uvést všechny, bez nichž by konference a tato kniha – ať už jednotlivé její části či kniha jako celek – nevznikly nebo alespoň nevznikly v takovéto podobě. Uvádět jména pouze některých z nich by pak nebylo spravedlivé. Všem jim náleží upřímné a vřelé poděkování!

PROMĚNLIVÉ ROLE MEZINÁRODNÍ SPOLEČNOSTI PRO HUNGAROLOGII²⁴

István Monok

Instituce je užitečná, vždy když má nějaká skupina lidí společný zájem, který považuje za důležitý. Každá instituce zároveň žije svým vlastním životem. Má své zaměstnance, osoby, které žijí z toho, že ji zastupují a rozvíjejí, a samotná instituce pak začíná reprezentovat jisté zájmy. Nejprve v souladu s původně stanovenými cíli, později reprezentuje své vlastní cíle institucionální. Neznám žádný bohubilý záměr, jehož příběh by se nevyvíjel takto. Domnívám se, že i proto byl Martin Luther nucen zapsat: *Ecclesia semper reformanda est* – možná že ani on by neviděl rád reformní snahy církve jím založené, které poukazují na cíle „původní“. Těch nedosáhl ani on sám.

Roku 1802 dostal Ferenc Széchényi (1754–1820) od císaře Františka povolení založit knihovnu, kterou pojmenoval *Bibliotheca Regnicolaris*. Zakladatel nazval budoucí sbírku takto, nikoliv názvem *Bibliotheca Nationalis* ani *Bibliotheca Nationalis Hungariae*, a už vůbec ne *Bibliotheca Hungarica Nationalis*. Svůj záměr formuloval tak, že by v jedné sbírce rád shromáždil všechna *hungarica*, neboli veškeré dokumenty vztahující se k Maďarům a k *Hungarii* a umožnil k nim přístup. *Hungaria* není totéž co Maďarsko, ba ani Uhersko, je to *Regnum Hungariae* (a v době založení sbírky například nebylo jeho součástí Sedmihradsko). Otázka zní: když Róbert Gragger (1887–1926) jakožto vedoucí Maďarského semináře (*Ungarisches Seminar*) Berlínské univerzity zahájil svoji činnost (19. srpna 1916) a začal používat pojem „hungarologie“ (*Hungarologie*), jakou disciplínu tím měl na mysli? Seminář totiž vznikl za účelem vyučovat „maďarský jazyk a literaturu“. V pracovním plánu prvního čísla *Ungarische Jahrbücher*, který vyšel poprvé roku 1921, Gragger jasně proklamuje svůj záměr:

Na prahu nového světa [...] je povinností zodpovědného člověka, aby se snažil o věcné seznámení s národ²⁵. [...] *Ungarische Jahrbücher* chtěl být vědeckým orgánem pro maďarský jazyk, historii a kulturu [...]. Kromě úzce pojatých otázek vědeckých je třeba každou hospodářskou, sociální, politickou a uměleckou otázku chápat jako otázku kulturní, neboť kultura pro nás

²⁴ Mezinárodní společnost pro hungarologii (*Nemzetközi Magyarstudományi Társaság; International Association of Hungarian Studies*) sdružuje odborníky zabývající se maďarským jazykem, kulturou a společností, byla založena v roce 1977. István Monok je v současnosti spolupředsedou (*társelnök*) této společnosti. (Pozn. editora.)

²⁵ Pojem *nép* (lid) užitý autorem článku zde překládám do češtiny jako *národ*. (Pozn. překladatelky.)

znamená souhrn hmotných a duševních výtvorů a institucí historicky zakořeněných ve společenském životě člověka.²⁶

Ve skutečnosti to, že jazyk a literaturu lze vyučovat bez široce pojatých poznatků z historie a dějin umění, tvrdí někteří teprve v poslední době. A jsou to nejspíš ti, kteří se o sebe navzájem zajímají asi natolik, aby se od druhého mohli dozvědět, co a kde koupit a jak se v cizí zemi zorientovat.

Jeden ze základních problémů pěstování „hungarologie“ ovšem vždy spočíval v tom, zda ne-Maďaři zajímající se o maďarštinu, maďarskou literaturu nebo umění dokážou přijmout názor, který je dnes v Maďarsku plně přijat. Tento názor říká, že žádný kulturní jev nelze pochopit, pokoušíme-li se okolnosti jeho vzniku nahlížet anachronicky. Neboli pokud rozebíráme maďarské literární dílo, které vzniklo v 17. století na území dnešního Slovenska, nemůžeme nevzít v úvahu fakt, že v tehdejšímu Uherském království je třeba počítat především s německými kulturními vlivy, s aktivní znalostí antických autorů a řekněme se znalostí názorů dobové slovenské inteligence. V tomto smyslu *a pouze v tomto smyslu* je předmětem hungarologie také zkoumání německých, slovenských, latinských a jiných textů napsaných na tomto území. To považuji za pravidlo i v tom případě, kdy někdo chce „prostě jenom“ vyučovat maďarštinu v rámci univerzitního kurzu (tedy nikoliv v jazykovém kurzu obchodní maďarštiny).

Od té doby, co Róbert Gragger vymezil pojem *hungarologie* a popsal jeho obsah, vedou se o tomto výrazu četné diskuse.²⁷ Každá z těchto diskusí nutně a přirozeně nesla charakteristiku období, v němž se odehrávala. Kulturní politika Maďarska i jednotlivých států, které hungarologická pracoviště přijaly a financovaly, chtěly vždy do výkladu tohoto pojmu zasahovat a také do něj zasahovat uměly a umějí. Sami badatelé a univerzitní pedagogové si chtějí zachovat „odbornou úroveň“, ale přesto se neustále konfrontujeme s tím, že každý z nás patří k jiné vědecké škole, máme jisté kulturní zájmy a vkus, kterým se naštěstí navzájem lišíme, a v této otázce není většina z nás determinována předsudky, které by byly určeny politickým přesvědčením. Pokud ano, pak v této diskusi zastává nikoliv odborné, ale politické stanovisko a obor se musí rozhodnout, zda chce vést politické diskuse.

Tak jako je víra něco jiného než náboženství a něco velmi jiného než církve (institute), tak jako je právo na svobodu projevu něco jiného než svoboda tisku a něco velmi jiného než tisk (institute, která má své majitele s jejich materiálními zájmy), stejně tak je souhrn znalostí vztahujících se k Maďarům a všem jejich státním útvarům něco jiného než věda o Maďarech (hungarologie) a něco velmi jiného než systém hungarologických institucí. Ve všech oblastech je to tak, že v nich pracují poctiví kazatelé, úředníci plnící své každodenní povinnosti, posedlí fanatici, kanovníci, biskupové a arcibiskupové, ba dokonce i tací, kteří se považují za papeže.

O každém národním společenství a zemi přemýšlíme v toposech, o sobě stejně jako o druhých. Činíme to z nedostatku znalostí nebo prostě z pohodlnosti. Setkáváme se s tím každodenně i ve vlastní odborné práci. Často to zažíváme tak, že západoevropská pracoviště

²⁶ Maďarsky cituje KORNYA, László: Gragger Róbert és az Ungarische Jahrbücher. *Hungarológia*, 1993, roč. 1, č. 2, s. 37.

²⁷ Za mnohé např.: GLAY, Béla – B. NÁDOR, Orsolya (eds.): *A hungarológia fogalma*. Budapest, Nemzetközi Hungarológiai Központ 1990. Jeden z textů tohoto sborníku je přístupný také česky: RÁKOS, Petr: Hungarologie: věc a slovo. In: RÁKOS, Petr: *Neúnavná slova*. Praha, Academia 2011, s. 503–512.

občas pozvou na nějakou akci odborníka ze střední Evropy s poukazem na to, že „musí pozvat také někoho z Východu“, nebo z taktických důvodů (snadněji tak získají finanční podporu), aniž by však o jeho názor projevil skutečný zájem. Jeden příklad za všechny: díky mezinárodní spolupráci docílila v 70. a 80. letech 20. století západoevropská pracoviště mimořádných výsledků, prestiže a hlubšího poznání při výzkumu středověkých a renesančních dvorů. Jejich odborné výstupy jsou skutečně významné, jen se vůbec nezabývají dvory „východního bloku“. Vynechat z kontextu Evropy 15. století Krakov, Prahu nebo Budín je nepřijatelné již z čistě odborného hlediska. Jenže příslušná odborná literatura tehdy existovala jen v exotických jazycích a udržovat kontakt s polskými, českými, slovenskými, rumunskými, chorvatskými nebo maďarskými odborníky bylo složité, a tak tedy zůstalo u „sterilní“ západní Evropy.

Svou práci vzájemně nesledovali ani odborníci humanitních věd středoevropského regionu a dodnes se na tom příliš nezměnilo. Částečně je to způsobeno jazykovými obtížemi, částečně tím, že nejenže jednotlivá národní vědomí nepřesahují oblasti, v nichž tyto národy žijí dnes – ve formulaci tohoto výrazu se odvolávám na studii Istvána Bibóa²⁸ –, ale také v uvažování o společném kulturním dědictví je upozadováno ono „společné“ (a tento stav trvá dodnes).

Mezinárodní společnost pro maďarskou filologii byla založena roku 1977. Název byl zvolen nikoliv proto, že by nějaké spolky šilenců diskvalifikovaly výraz „hungarologie“, ale proto, že samotné obory, které by mohly mít v zájmovém poli hungarologii, nebyly schopny se dohodnout na tom, čím práci má tato společnost (jako instituce) podporovat a koho má tato instituce reprezentovat u světových odborných organizací (UNESCO CIPSH FILLM). Jako první se dohodly především filologické obory, představitelé maďarské filologie, tedy jazyka, literatury a etnografie.

Jejich jasně stanoveným cílem bylo vyhledat všechny výzkumníky a vysokoškolské pedagogy, kteří se ve světě zabývají „hungarologií“, umožnit jim vzájemně se informovat o své práci (roční bibliografie), vybavit je odbornou literaturou a získat zahraniční odbornou literaturu pro maďarské knihovny, dále vytvořit fórum pro živé diskuse (výměnu názorů, konference, kongresy) a zajistit vydávání studií ve světových jazycích. Motivovat badatele, kteří nežijí v Maďarsku, a zvláště pak ty, kteří působí na územích bývalého Uherského království, aby do Maďarska přijížděli na badatelské pobyty (velká část pramenů k výzkumu tohoto regionu je totiž uchována právě zde) a vytvořit k tomu stipendijní program. Shrňme-li to: poznat názory druhých a vyslovit ty své. Společnost tedy založila periodikum *Hungarológiai Értésítő*, v němž se setkávaly články zasílané z nejrůznějších částí světa do Budapešti spolu s články vydanými v Maďarsku, každý rok vycházely také bibliografické kapitoly. Časopis *Hungarian Studies* pak publikoval studie na maďarská témata v angličtině, němčině, francouzštině a italštině.

Od počátku se vyskytly zásadní diskutabilní body. Například: je možné pěstovat hungarologii jen v maďarštině? Nebo: může být hungarologem jen ten, kdo maďarsky alespoň čte? Poznámávám, že prameny k hungarologii (prameny k výzkumu maďarské historie) jsou dodnes z většiny psané nemaďarsky (jsou psané především latinsky, německy a maďarsky,

²⁸ Maďarsky např.: Bibó, István: *Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelem*. Budapest, Argumentum 2012. Česky: Bibó, István: Deformovaný maďarský naturel, slepá ulička maďarských dějin. In: Bibó, István: *Bída malých národů východní Evropy*. Brno – Bratislava, Doplněk – Kalligram 1997, s. 325–366.

ale mohl bych zde jmenovat řadu dalších jazyků). Je hungarologem ten, kdo se zabývá historickým jevem nebo jevem z oblasti duchovních dějin (*Geistesgeschichte*) a předmětem jeho komparatistického zkoumání bude záležitost maďarská, kterou pojedná na základě studia dostupných pramenů psaných v jiném jazyce nebo na základě četby cizojazyčné odborné literatury? Máme pod pojmem hungarologie rozumět metodiku výuky maďarského jazyka? (Jiné nazírání na hungarologii než jako na výuku tohoto zvláštního jazyka není na mnoha katedrách mimo Maďarsko vítáno – na to by někdejší předseda Společnosti Petr Rákos řekl, že v tom případě je na těchto místech třeba omezit se na výuku maďarského jazyka, neboť „hungarologie není to, co nabízí ústředí, ale to, čeho si žádá dané prostředí“.²⁹)

Historikové se roku 1977 domnívali, že k uskutečnění všech těchto a podobných cílů postačí jejich vlastní institucionální podpora. Hungarologickou diskusi totiž vždy paralelně provází také diskuse kulturněhistorická a podle historiků jsou to právě oni, kdo tuto diskusi skutečně pěstují. V praxi se ovšem – také na příkladu lexikonu dějin umění – ukázalo, že aktivnější byli literáti. Bylo tomu tak i v oblasti hungarologie. Po úspěšném budapeštském (1981) a vídeňském (1986) hungarologickém kongresu se ke Společnosti tedy připojili i historici. Po segedínském kongresu (1991) byla do sféry zájmu Společnosti definitivně včleněna témata historická, témata z dějin umění a církevních dějin, po roce 1989 byla zároveň posílěna péče o mladé badatele a pedagogy.

Mladí badatelé chtějí znovu promyšlet historické a kulturněhistorické problémy, které již prodiskutovali jejich předchůdci, namísto otázek postavených na filologických základech si však kladou otázky teoretické. Proto se dostala na pořad dne témata jako křesťanství a maďarská kultura (Řím 1996) a otázky vztahu kultury a moci (Jyväskylä 2001). Bylo tedy jasné, že výrazem „maďarská filologie“ již nelze obsáhnout všechna témata, která pěstují členové této odborné obce. Proto si Společnost změnila jméno na Mezinárodní společnost pro hungarologii.

Od 90. let byly odstraněny překážky, které znemožňovaly bilaterální vztahy mezi institucemi západního a východního bloku a potřeba organizačně podporovat všestranné vzájemné vztahy již nebyla prioritní. Proběhla také technická, mediální revoluce: australský a estonský hungarolog spolu již nekomunikují prostřednictvím Budapešti. Místo tištěných bibliografií a informací se klade důraz na budování informačních portálů přístupných na internetu, badatelé dnes pracují s dokumenty staženými z elektronických knihoven. Ve spolupráci s Elektronickou knihovnou Széchényiho národní knihovny (*Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtára*) proto Společnost založila program takzvané Základní digitální knihovny hungarologie (*Digitális Hungarológiai Alapkönyvtár*),³⁰ která se opírá o (doplňený) bibliografický svazek vydaný roku 1986,³¹ jehož tituly jsou zpřístupněny fulltextově elektronicky. Vedle toho jsme do Elektronického archivu periodik³² zařadili některé hungarologické časopisy, které jsou přístupné zároveň z webové stránky Společnosti³³. V programu pokračujeme digitalizací časopisů, které vycházely mezi dvěma světovými válkami ve světových

²⁹ RÁKOS, Péter: A magyar filológia felsőfokú oktatása Közép-Európában. In: M. RÓNA, Judit (ed.): *Hungarológiai oktatás régen és ma*. Budapest – Kecskemét, Tankönyvkiadó – Petőfi 1983, s. 8.

³⁰ Dostupné z: <http://mek.oszk.hu/hungalap/> [cit. 2015-12-14]

³¹ D. MÁTAY, Mária – NYERGES, Judit – V. WINDISCH, Éva (eds.): *Hungarológiai alapkönyvtár. Könyvjegyzék*. Budapest, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság, Tudományos Ismeretterjesztő Társulat 1986.

³² Dostupné z: <http://www.epa.hu/> [cit. 2015-12-14]

³³ Dostupné z: <http://hungarologia.net/> [cit. 2015-12-14]

jazyčích, a paralelně také na vytváření repozitáře digitalizovaných maďarských vědeckých děl Informačního centra Maďarské akademie věd. V průběhu digitalizace úzce spolupracujeme s odbornou zahraniční vědeckou obcí. Nechceme si digitálně přivlastňovat ničí dědictví a také bychom neradi, aby se o to samé pokoušela jakákoliv jiná kulturní obec tím, že by digitálně zveřejňovala cizí kulturní památky. Toto dědictví je společné a internet zaručuje i to, že se digitální kopie můžou objevit jako součást mnoha dokumentačních celků. Umožňuje to zároveň nacházet bezpočet správných textových souvislostí.

Společnost vždy dbala na to, aby její členové nepatřili k extrémním vědeckým školám a také aby nebyli aktivními politiky. Nemáme obavy z útoků, ale chtěli bychom si uchovat odbornost. Pokud není ve vědeckých otázkách možná shoda, usilujeme o jednání, které směřuje k dosažení konsenzu. To samozřejmě budí dojem, že je Společnost konzervativní. Jde možná o jistý „akademický konzervativismus“, tedy o postoj, který ví, že existuje řada pravd a věci se nemění rychle. Odpovědi na otázky hungarologie si vyžadují právě takovýto postoj, neboť je třeba zajistit především prostor pro klidný dialog mezi představiteli řady národů a států.

Mladé vědce se snažíme ke Společnosti přitáhnout také institucionálně. Pro studenty hungarologických doktorských programů organizujeme pravidelná tematická setkání, která svými tématy předznamenávají světové hungarologické kongresy (Debrecen 2006: Kultura, národ a identita; Kluž 2011: Jazyk a kultura v proměnách regionu). Materiály z těchto doktorandských symposií pravidelně vydáváme a zajišťujeme tak budoucím profesionálním badatelům odborné fórum.

Při přípravách na kongres chystaný na rok 2016 do Pécse (konal se zde v srpnu toho roku) se musíme znovu vyrovnat s novými světovými výzvami. Změnila se situace humanitních věd a jejich společenská pozice. Pragmatické uvažování orientované na zisk nejen že pochybuje o užitečnosti humanitních oborů, ale považuje je přímo za škodlivé tím, že znovu poukazuje na minulá nepřátelství a udržují tak napětí mezi národy. Můžeme proti tomu argumentovat, ale institucionální práci nelze nahradit jakkoliv erudovanými odpověďmi jednotlivců. To, jak rychle zastarávají objevy přírodních věd, navíc činí dojem, že dějiny těchto oborů nebo evidence a hodnotová hierarchizace tvůrčích výkonů minulosti jsou činností zbytečnou. V dnešním Maďarsku přichází o svoje instituce řada historických analýz poznatků z přírodních a technických věd (jsou rušeny univerzitní katedry i občanská sdružení). Nabízí se tedy oprávněná otázka, zda by podobně jako dějiny umění neměly být zařazeny mezi hungarologické disciplíny také dějiny vědy a techniky.

Podle četných hlasů by se Mezinárodní společnost pro hungarologii měla místo obohacování o nové obory stát opět jazykově a literárně (případně ještě etnograficky) zaměřenou společností. Méně úkolů, potažmo méně sporů a usilování na méně frontách. Přípravy na kongresové shromáždění chystané v roce 2016 jsou každopádně provázeny řadou protichůdných argumentací. Všichni se ovšem shodnou na tom, že Mezinárodní společnost pro hungarologii by měla být nadále odborným fórem, takovým, jež dokáže různost politických náhledů, mravů a vkusu svých členů udržet v rovnováze.

Přeložila Marta Pató

I.
DĚJINY ČESKÉ UNIVERZITNÍ
HUNGARISTIKY

Dějiny výuky maďarštiny a maďarské filologie na českých univerzitách (<i>Jiří Januška</i>)	27
Menšinová vysokoškolská výuka jako politická otázka – maďarské požadavky v Československu 1918–1938 (<i>Andrej Tóth</i>)	66
Život a dílo prvního „tvůrce“ české hungarologie Františka Brábka (<i>Marcella Husová</i>)	76
Několik poznámek ke korespondenci Pavla Bujnáka a Alberta Pražáka (<i>Marta Pató</i>)	83
Esej jako metoda? Obrysy literárněteoretického konceptu Petra Rákose (<i>Evžen Gál</i>)	91
Hungaristika v životním díle Josefa Macúrka (<i>Marta Romportlová</i>)	97
Richard Pražák – hungarista a Středoevropan (<i>Vladimír Goněc</i>)	100
Pražská univerzitní hungaristika a její role v oblasti překladů maďarské beletrie (<i>Simona Kolmanová</i>)	105

DĚJINY VÝUKY MAĎARŠTINY A MAĎARSKÉ FILOLOGIE NA ČESKÝCH UNIVERZITÁCH³⁴

Jiří Januška

1. Úvod

Obsahem této kapitoly je ucelený přehled dějin výuky maďarštiny jako filologického studijního oboru a jako cizího jazyka na českých univerzitách.³⁵ Perspektiva, ze které je zde toto téma zpracováno, je perspektiva univerzity jakožto instituce – tato studie tedy nepojednává primárně ani o politických a společenských okolnostech vyučování, ani o jeho ideové a meritorní náplni.

Dosavadní literaturu shrnující dějiny české hungaristiky lze přirozeně rozdělit do několika podskupin. Jsou to zaprvé texty, jež se zabývají pouze určitým obdobím výuky maďarštiny či maďarské filologie na některé z českých vysokých škol: obecná shrnutí dějin pražské filozofické fakulty,³⁶ stručný přehled výuky maďarštiny na pražské univerzitě,³⁷ stať o období prvního obsazení stolice maďarštiny v Praze v polovině 19. století,³⁸ o období následujících přibližně sta let výuky maďarštiny tamtéž,³⁹ o meziválečném období⁴⁰ a také o první fázi existence lektorátu maďarštiny na pražské technice.⁴¹ Zadruhé jsou to texty, jež rámcově informují o výuce oboru maďarština, ale primárně se zaměřují na představení české hungaristiky jakožto badatelské disciplíny (ať už formou výčtu jmen badatelů, témat jejich výzkumu nebo

³⁴ Tato kapitola je rozšířenou verzí studie JANUŠKA, Jiří: Dějiny výuky maďarštiny a maďarské filologie na českých univerzitách. *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, 2012, Tomus 52, Fasc. 2, s. 69–100. Rozšíření a přepracování se týká především podkapitol 2.1 a 3.1. Autor by chtěl na tomto místě poděkovat všem, kteří mu při sběru podkladů a při psaní této kapitoly pomáhali.

³⁵ Ačkoliv je tato studie primárně zaměřena právě na maďarštinu, velmi okrajově poskytuje údaje také o výuce jiných ugrofinských jazyků.

³⁶ PETRÁŇ, Josef: *Nástin dějin filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*. Praha, Univerzita Karlova 1983, s. 246, 317 a 331; PETRÁŇ, Josef: Filozofická fakulta (1918–1945). In: HAVRÁNEK, Jan – POUŠTA, Zdeněk (eds.): *Dějiny Univerzity Karlovy IV*. Praha, Univerzita Karlova 1998, s. 147. (V obou pracích také obecné poučení o vývoji filozofické fakulty a o proměnách systému univerzitního studia).

³⁷ VARGA, Rózsa: Magyar nyelv- és irodalomoktatás a prágai Károlyi Egyetemen. *Kortárs*, 1977, roč. 21, č. 6, s. 977–979.

³⁸ ŠIMEČEK, Zdeněk: Z počátků institucionálního zajištění hungaristických studií v českých zemích. *Slovanský přehled*, 1979, roč. 65, č. 5, s. 400–405.

³⁹ BLÜMLOVÁ, Dagmar – BLÜML, Josef: A magyar oktatás történetéből a Károlyi Egyetemen. *Bohemia* (Budapest), 1996, roč. 4, č. 1–2, s. 33. Přetištěno tamtéž, 1998, roč. 6, č. 1–2, s. 36.

⁴⁰ TURCEL, Lajos: A magyar szakos tanárképzés helyzete Pozsonyban és Prágában 1922 és 1959 között. *Irodalmi Szemle*, 2002, roč. 45, č. 9, s. 40–50.

⁴¹ PŘÍDALOVÁ, Praga: Z historie výuky jazyků na pražské české technice (období let 1846–1918). *Acta polytechnica – Práce ČVUT v Praze*, 1987, 8 (VI, 3), s. 5–27.

publikací prezentujících výsledky bádání): komplexní přehledy,⁴² přehled československé hungaristiky v 19. a 20. století⁴³ a také texty o výsledcích brněnské hungaristiky.⁴⁴ Zatřetí jsou to stati věnující se pouze badatelské stránce české hungaristiky: období před institucionálním zakotvením oboru (tj. do poloviny 19. století),⁴⁵ texty zaměřující se na brněnské hungaristické pracoviště⁴⁶ a texty o některých hungaristických subdisciplínách – literární vědě⁴⁷ a historiografii⁴⁸. Poslední podskupinou jsou texty týkající se dobových aktualit oboru nebo náplně výuky v určitém období,⁴⁹ texty napsané při nějaké konkrétní výjimečné

⁴² PRAŽÁK, Richard: Die Entwicklung der tschechischen Hungarologie. *Hungarian studies* (Budapest), 1999, roč. 13, č. 2, s. 285–297; RÁKOS, Péter: Hungarológia Cseh Köztársaságban. *Hungarologische Beiträge*, 1995, č. 4, s. 81–90; seriál článků Richarda Pražáka v časopise *Amicus Revue* (dále AR), který je rovněž přetištěn v tomto svazku na s. 100–105: Dějiny české hungaristiky: nejstarší období, AR, roč. 9, č. 1, 2000, s. 44–46; Dějiny české hungaristiky 2: zakladatel české hungaristiky a ugrofinistiky Josef Dobrovský, AR, roč. 9, č. 2, 2000, s. 47–49; Dějiny české hungaristiky 3: František Palacký, znalec uherských dějin, AR, roč. 9, č. 3, 2000, s. 33–39; Dějiny české hungaristiky 4: Dankovský, Dudík, Gindely, AR, roč. 9, č. 4, 2000, s. 43–44; Dějiny české hungaristiky 5: Szende Riedl, AR, roč. 9, č. 5, 2000, s. 47–50; Dějiny české hungaristiky 6: jazykovědná hungaristika v letech 1848–1918, AR, roč. 10, č. 1, 2001, s. 40–41; Dějiny české hungaristiky 7: historická hungaristika v letech 1848–1918, AR, roč. 10, č. 2, 2001, s. 37–39; Dějiny české hungaristiky 8: historická hungaristika v letech 1918–1945, AR, roč. 10, č. 3, 2001, s. 31–34; Dějiny české hungaristiky 9: literárněvědná, jazykovědná a národopisná hungaristika v letech 1918–1945, AR, roč. 10, č. 5, 2001, s. 38–39.

⁴³ PRAŽÁK, Richard: Hungarológia Csehszlovákiában. *A hungarológia oktatása*, 1989, roč. 3, č. 5–6, s. 11–27. Zkrácené verze tohoto článku: PRAŽÁK, Richard: Hungarológia Csehszlovákiában. *Hungarológiai Értesítő*, 1987, roč. 9, č. 3–4, s. 231–237; PRAŽÁK, Richard: Hungarológia Cseh- és Morvaországban 1945 után. In: *Az I. Nemzetközi hungarológia-oktatási konferencia előadásai I.* Budapest, Nemzetközi Hungarológiai Központ 1990, s. 288–293.

⁴⁴ PRAŽÁK, Richard: Hungarológiai kutatás a brnói egyetemen. *Hungarológiai Értesítő*, 1980, roč. 2, s. 470–471; PETNEKI, Áron: A magyar nyelv és irodalom műhelye Brnóban: beszélgetés Richard Pražák docenssel. *Magyar Nemzet* (Budapešť), 7. 12. 1980, roč. 36, s. 9.

⁴⁵ PRAŽÁK, Richard: A cseh hungarológia kialakulásának története. In: M. RÓNA, Judit (ed.): *Hungarológiai oktatás régen és ma*. Budapest, Tankönyvkiadó 1983, s. 26–28; PRAŽÁK, Richard: Geneze české a slovenské hungaristiky. In: HEJL, František – PRAŽÁK, Richard (eds.): *Současný stav a úkoly československé hungaristiky*. Brno, Rektorát UJEP 1985, s. 49–61; PRAŽÁK, Richard: Genesis der tschechischen Finno-Ugristik. In: KERESZTES, László – MATICSÁK, Sándor (eds.): *Congressus septimus internationalis fenno-ugristarum, I B, Sessiones plenares et symposia*. Debrecen, KLTE 1990, s. 116–118.

⁴⁶ PRAŽÁK, Richard: Kabinet balkanistiky a hungaristiky. In: *Ročenka brněnské univerzity 1964–1968*. Brno, Universita J. E. Purkyně 1969, s. 427–429; PRAŽÁK, Richard: Kabinet balkanistiky a hungaristiky. In: *Ročenka Univerzity Jana Evangelisty Purkyně 1968–1975*. Brno, Universita J. E. Purkyně 1976, s. 690–693; PRAŽÁK, Richard: Dvacetiletí vědeckého pracoviště. *Lidová demokracie*, 4. 6. 1986, roč. 42, s. 6; PRAŽÁK, Richard: Hungaristika. In: HEJL, František (ed.): *Slavica na Univerzitě J. E. Purkyně v Brně*. Brno, Universita J. E. Purkyně 1973, s. 118–119; PRAŽÁK, Richard: Hungaristika. In: DOROVSKÝ, Ivan: *Slavica na Masarykově univerzitě v Brně*. Brno, Masarykova univerzita 1993, s. 83–86; PRAŽÁK, Richard: Ugrofinistika. In: DOROVSKÝ, Ivan: *Slavica na Masarykově univerzitě v Brně*. Brno, Masarykova univerzita 1993, s. 87.

⁴⁷ RÁKOS, Péter: Magyar irodalomkutatás Prágában és Brnóban. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1964, roč. 68, č. 1, s. 127–129.

⁴⁸ VALENTA, Jaroslav: Dějiny Maďarska. In: ŠESTÁK, Miroslav – VLČEK, Radomír (eds.): *Východoevropská studia v České republice 1990–2000: historie*. Praha, Historický ústav AV ČR 2001; Bibliografie českých prací z let 1990–2000 o maďarských dějinách, tamtéž, s. 178–180; HLAVIČKOVÁ, Zora: Czech Historiography on Hungary. In: ROUBAL, Petr – VĚBER, Václav (eds.): *The history of East Central Europe and Russia. On the occasion of the 25th anniversary of the death of Jan Slavík*. Praha, National Library of the Czech Republic, Slavonic Library 2004, s. 123–144.

⁴⁹ GÁL, Evžen: Před přijímacími zkouškami. Momentka z výuky maďarštiny v Ústavu lingvistiky a ugrofinistiky Karlovy university v Praze. *Amicus Revue*, srpen 1994, roč. 3, s. 25–28 (přetištěno zde na s. 349–352); (bez autora): O studiu maďarštiny v Brně. Tamtéž, s. 29–31 (přetištěno zde na s. 352–355); GÁL, Evžen: Co nového na hungaristice. *Amicus Revue*, říjen 1997, roč. 6, s. 11; KOLMANOVÁ, Simona: A magyar művelődés évszázadai Csehországban, avagy a prágai hungarológia oktatása és dilemmái. *Prágai Tükör*, 2001, roč. 9, č. 4, s. 11–15; SCHREIER, Angéla: A magyar nyelv oktatása Csehországban. In: MATICSÁK, Sándor (ed.): *Nyelv, nemzet, identitás. A VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Debrecen, 2006, augusztus 22–26.) nyelvészeti előadásai*. Debrecen – Budapest, Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság 2007, s. 75–78.

příležitosti,⁵⁰ rozhovory,⁵¹ texty vzpomínkové⁵² nebo zpravodajské texty podávající základní informace širšímu publiku.⁵³ Pro doplnění uveďme, že kromě této literatury pojednávající o dějinách české hungaristiky byly publikovány i obecné úvahy na téma podmínek a možnosti existence tohoto oboru na našem území.⁵⁴

Na rozdíl od většiny právě uvedené literatury je tato kapitola založena převážně na studiu primárních dokumentů, ke kterým rovněž na příslušných místech odkazuje. Nejdůležitějšími zdroji informací, o které se tato studie opírá, jsou seznamy přednášek vydané jednotlivými univerzitami, dokumenty uložené v univerzitních a jiných archivech a při zpracování nejnovějších období také osobní svědectví pamětníků. Díky tomu je možné opravit mnohé omyly a nepřesnosti, jež jsou obsaženy ve výše uvedené literatuře (k čemuž ovšem na daných místech není odkazováno). Jednotlivá období jsou rekonstruovaná a rekonstruovatelná v různé míře podrobnosti, v závislosti na dochovanosti a dostupnosti primárních dokumentů.

2. Univerzita v Praze

2.1 Období 1854–1860⁵⁵

Maďarština jakožto předmět výuky se na pražské univerzitě objevila poprvé v roce 1854.⁵⁶ Z literatury shrnující dějiny institucionální výuky maďarštiny jako cizího jazyka vyplývá, že pražská univerzitní stolice maďarštiny, která tenkrát vznikla a na níž výuka probíhala mezi lety 1854–60, byla teprve druhou univerzitní stolicí maďarštiny mimo Uhry (první vznikla ve Vídni).⁵⁷ Jednalo se o stolicí obsazenou nikoli profesorem, nýbrž tzv. učitelem v užším smyslu (*Lehrer im engern Sinne*)⁵⁸ – to znamená, že jejím účelem nebylo vědecké studium maďarštiny, nýbrž její praktická výuka. Díky aktivitě tehdy mladého začínajícího vědce

⁵⁰ GÁL, Evžen: Hungaristika na Filozofické fakultě UK. *Forum: časopis Univerzity Karlovy*, 1998, roč. 4, č. 7, s. 8.

⁵¹ KIS, Tibor: Hungarisztikai múhely Brnóban: beszélgetés Richard Pražákkal, a Purkyně Egyetem docensével. *Népszabadság*, 14. 5. 1988, roč. 46, s. 16.

⁵² PRAŽÁK, Richard: Studentská vzpomínka na Petra Rákose. In: GÁL, Evžen – BERKES, Tamás – KOLMANOVÁ, Simona (eds.): *Ab imo pectore. K sedmdesátinám Petra Rákose. Slavica Pragensia*, roč. 37, Praha 1995, s. 24–25; RUDNÁI, Gábor: Prágai séta. *Prágai Tükör*, 2005, roč. 13, č. 5, s. 15.

⁵³ SZALATNAI, Rezső: A magyar irodalom múhelye Prágában. *Magyar Hírek* (Budapest), 1972, roč. 25, č. 5, s. 10.

⁵⁴ RÁKOS, Péter: A magyar filológia felsőfokú oktatása Közép-Európában. In: M. RÓNA, Judit (ed.): *Hungarológiai oktatás régen és ma*. Budapest – Kecskemét, Tankönyvkiadó 1983, s. 7–14; a také inaugurační projev Petra Rákose při přijetí za člena Maďarské akademie věd, zde s. 310–318.

⁵⁵ Tato podkapitola mohla ve stávající podobě vzniknout pouze díky pomoci Petra Příši, kterému chce autor vyjádřit své hluboké díky.

⁵⁶ Obecně o dějinách studia jazyků na Karlově univerzitě BERÁNEK, Karel: K počátkům studia jazyků na Karlově univerzitě. *Časopis Společnosti přátel starožitností*, 1961, roč. 69, č. 2, s. 91–93. Na univerzitě v Pešti byla výuka slovenského jazykozpytu a literatury zahájena již na podzim 1849 (SZÖGI, László /ed./: *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története 1635–2002*. Budapest, Eötvös Kiadó 2003, s. 156, 181–182).

⁵⁷ Prvním učitelem maďarštiny na univerzitě ve Vídni byl od roku 1806 József Márton (1771–1840). Na počátku roku 1848 (rozhodnutím císaře z 22. 1.) byla pro maďarštinu systemizována na vídeňské univerzitě stolice, kterou obsadil Nepomuki János Reméle (1808–1873) (*Wiener Zeitung*, 5. 2. 1848, s. 157). Srov. NÁDOR, Orsolya: A magyar mint idegen nyelv tanításának múltja. In: HEGEDŰS, Rita – NÁDOR, Orsolya (eds.): *Magyar nyelvmester*. Budapest, Tinta Könyvkiadó 2006, s. 23–24; MIKÓ PÁLNÉ: *Márton József a magyar nyelvért*. Budapest, ELTE 1982; MIKÓ PÁLNÉ: *Marseillaise és Gotterhalte*. Budapest, Magvető Kiadó 1986; SZINNYEI, József: Reméle Nep. János. *Magyar írók élete és munkái*, 11. sv. Budapest, Hornyánszky 1906, s. 752–754.

⁵⁸ V dnešní terminologii to odpovídá pozici lektora.

Mansveta Riedla⁵⁹ (1831–1873), který na ni byl jmenován, však tento svůj původní úkol značně přesáhla.⁶⁰

V letech 1848–50 proběhla na vysokých školách rakouské monarchie studijní reforma, která značně upravila také studium na filozofických fakultách. Ty přestaly plnit propedeutickou funkci „přípravky“ pro další studium a získaly postavení rovnocenné s ostatními univerzitními fakultami. Jejich hlavním posláním se stalo pěstovat vědu a vychovávat středoškolské profesory. Jednou z pěti sekcí, do kterých byly obory na filozofické fakultě organizovány, byla sekce filologie, literatura a lingvistika.⁶¹

Profesorský sbor (profesorské kolegium) filozofické fakulty univerzity v Praze zformuloval 30. 7. 1853 žádost k c. k. ministerstvu vyučování, aby na ní byla zřízena učitelská stolice (*Lehrkanzel*) maďarštiny.⁶² Žádost podepsaná tehdejším děkanem profesorského sboru matematikem Wilhelmem Matzkou (1798–1891) se nejprve odvolávala na provizorní zákon o organizaci akademických úřadů, který stanovuje, že profesorský sbor je povinen dbát na to, aby na jeho fakultě byly dostatečně zastoupeny učební předměty, a v případě existujících mezer činit návrhy na jejich zacelení. Dále uváděla:

Taková mezera je nyní s politováním vnímána na zdejší filozofické fakultě v tom smyslu, že ačkoli na ní existují stolice téměř všech hlavních jazyků rakouské monarchie a jsou zde vyučovány dokonce i některé zahraniční jazyky, totiž francouzský a anglický, přesto na pražské univerzitě dosud není zastoupen jazyk jedné z největších korunních zemí Rakouska, totiž jazyk maďarský.

Protože se nyní, kdy jsou do Uherského království při jeho změněných poměrech ustanovování úředníci z ostatních provincií rakouské monarchie, zejména rovněž z Čech, ukazuje nedostatek, že z důvodu neexistence stolice maďarského jazyka v Čechách není téměř nikdo z nich schopen tohoto poněkud složitějšího jazyka, tudíž není schopen dorozumět se s těmi obyvateli Uher, kteří nejsou zároveň znalí také německé nebo české řeči; proto se ukazuje jako naléhavě nutná potřeba samostatné placené stolice maďarského jazyka, jak již existuje ve Vídni, rovněž na pražské univerzitě, a podepsané profesorské kolegium se následkem toho odhodlává uctivě požádat o zřízení takové jazykové stolice na zdejší filozofické fakultě.^{63 64}

⁵⁹ V české literatuře je znám pod maďarskou podobou svého jména jako *Szende* Riedl. Avšak s ohledem na to, že sám ve slovanském (tj. českém a slovenském) prostředí používal podobu jména *Mansvet*, je v přítomném svazku nazýván takto. Mansvet Riedl, věnující se později zejména srovnávací jazykovědě a literární kritice, působil během svého pražského období kromě sféry univerzitní výuky velmi aktivně také v oblasti zprostředkovávání kulturních vztahů mezi slovanským (zejména českým) a maďarským světem. Více o něm v medailonku (s. 251–258) a v přehledu na s. 413–414.

⁶⁰ Co se týká výuky jiných ugrofinských jazyků, v druhé polovině 19. století byla na pražské (po rozdělení na pražské německé) univerzitě několikrát přednášena i finština. Přednášel ji Alfred Ludwig (1832–1912), profesor srovnávacího jazykozpytu a indolog. (Více o něm ZUBATÝ, Josef: Alfred Ludwig. *Almanach České akademie*, 1913, roč. 23, s. 144–156.) Ludwig ohlásil v obou semestrech studijního roku 1878/79, v zimním semestru 1883/84, v letním semestru 1890/91 a v zimním semestru 1891/92 přednášky o mluvnici finštiny (v roce 1878/79 spojených s interpretací vybraných pasáží *Kalevaly*). (V seznamu přednášek pro zimní semestr 1882/83 se sděluje, že má A. Ludwig dovolenou a ohlásí přednášky později.)

⁶¹ Srov. např. KAVKA, František – PETRÁŇ, Josef (eds.): *Dějiny Univerzity Karlovy III (1802–1918)*. Praha, Univerzita Karlova 1997, s. 155–158.

⁶² Österreichisches Staatsarchiv (Wien) (dále ÖStA), Allgemeines Verwaltungssarchiv (dále AVA), Unterrichts UM allgemein Akten, karton (dále k.) 1228, 5 Universität Prag, Philosophie: Ungarisch, 12599/1853.

⁶³ Tamtéž. Přel. Petr Píša.

⁶⁴ Otevřenou zůstává otázka, od koho konkrétně návrh na zřízení stolice maďarštiny vzešel a z jakých pohnutek. V jiném fakultním dokumentu, v závěrečné zprávě za studijní rok 1853/54, kterou sepsal Jeroným Josef